

установ), технічних засобів та каналів зв'язку, що обслуговують інтереси суб'єктів ринкових відносин, забезпечують їхню ефективну взаємодію в економічному, правовому та соціально-психічному середовищі та регулюють рух товарно-грошових потоків.

2. Принциповою різницею між поняттями інфраструктура ринку споживчих товарів та інфраструктура товарного ринку є в основному об'єкт, забезпечення діяльності якого опікується інфраструктура. Відтак до інфраструктури ринку споживчих товарів можна лише опосередковано віднести такі складові, як розподільчі та складські бази виробничих підприємств, що обслуговують сферу виробництва засобів виробництва тощо.

3. Інфраструктура ринку споживчих товарів – це одна з фундаментальних рис ринкової економіки, ознака мобільності матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів. Вона дозволяє ефективно розв'язувати тимчасові проблеми дефіциту товарів, а головне, не дає укорінитися цим проблемам. Для нормального функціонування і забезпечення дієздатності інфраструктури ринку споживчих товарів, її елементам має бути властиве оптимальне поєднання гнучкості, адаптивності та продуктивності.

4. До елементів інфраструктури ринку споживчих товарів необхідно віднести чотири основні складові в залежності від функціонального призначення та ролі у розвитку ринку споживчих товарів: організаційно-технічну, фінансово-кредитну, державно-регулятивну та науково-дослідну та інформаційне забезпечення.

5. До складових інфраструктури ринку споживчих товарів можна віднести будь який елемент економічної системи, бо

майже кожний з них прямо або опосередковано пов'язаний із торгівлею, однак при дослідженні необхідно враховувати ступіть впливу елементів інфраструктури на ринок споживчих товарів.

Література

1. Азарян О.М. Аналіз розвитку споживчого ринку України в сучасних умовах // Вісн. ДонДУЕТ. – 2006. – №3. – С. 126.
2. Гриценко А. Соболев В. Ринкова інфраструктура: суть, функції, будова // Економіка України. – 1998. – №4. – С. 49–52.
3. Економічна політика і середньостроковий прогноз розвитку економіки України // Економіка і прогнозування. – 2001. – №1. – С. 5–33.
4. Концепція аналізу та вдосконалення розвитку внутрішнього ринку товарів і послуг / Кабінет Міністрів України. Наказ від 25.05.99 р., №27–38/145 // [http // www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)
5. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку та регулювання: Монографія. – К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – С. 168.
6. Лігоненко Л.О. Роздрібна торгівля України у дзеркалі світових тенденцій розвитку галузі // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2005. – №6. – С. 12–22.
7. Прокопенко О.В. Школа В.Ю. Дегтяренко О.О. Інфраструктура товарного ринку. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 18–19 (296).
8. Ткач А.А. Інституційні основи ринкової інфраструктури: Монографія / НАН України. Об'єднаний інститут економіки. – К., 2005. – С. 10 (295).
9. Федько В.П., Федько Н.Г. Інфраструктура товарного ринку. – Ростов н/Д, 2000. – С. 8 (512).

Л.А. СИБИРКА,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Трансформація банківської системи України в контексті світової фінансової кризи

У статті досліджуються причини та наслідки кризи в банківській системі України під впливом світової фінансової кризи. Основна увага приділена напрямкам трансформації банківської системи України з урахуванням національних особливостей та ефективного міжнародного досвіду.

В статье исследуются причины и последствия кризиса в банковской системе Украины под влиянием мирового финансового кризиса. Основное внимание уделено направлениям трансформации банковской системы Украины с учетом национальных особенностей и эффективного международного опыта.

This article researches the causes and consequences of the Ukrainian banking system under the influence of the global financial crisis. The main attention is devoted to the

directions of the Ukrainian banking system's transformation subject to the national peculiarities and effective international experience.

Постановка проблеми. Сучасна світова фінансова криза вплинула не лише на показники соціально-економічного розвитку практично всіх країн світу; вона кардинально видозмінила парадигму світового устрою та концепції регулювання економіки на національному, регіональному (рівень інтеграційних утворень) та глобальному рівнях. Період свавілля магнатів спекулятивного фінансового капіталу фактично завершується, на зміну йому приходять більш зважені змішана система регулювання з підвищенням (вірніше, поверненням) ролі національних держав як активного учасника соціально-економічних процесів.

Незважаючи на складність і взаємозалежність окремих ланок національних фінансових систем (до яких належать, зокрема, бюджетна, податкова, банківська системи, фінанси суб'єктів господарювання та домогосподарства), на думку багатьох експертів, саме незбалансованість банківської системи США та слабкість банківських систем інших країн світу виступила катализатором кризових явищ у глобальному вимірі.

Таким чином, актуальним теоретичним питанням (завданням перед дослідниками) виступає необхідність трансформації банківських систем країн периферії та напівпериферії (до яких належить Україна) з урахуванням специфіки перебігу сучасних фінансових криз в умовах глобалізованого суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вітчизняні науковці активно включилися у процес розробки першочергових заходів зі стабілізації банківської системи України та формування потужного базису для подальшого посткризового розвитку з урахуванням пріоритетів реформування соціально-економічної системи. Ураховуючи високий рівень доларизації економіки України й пов'язані з цим ризики, С. Мельником запропоновано запровадження державного банку, який надаватиме позики обсягом до \$10 млрд. за рахунок коштів НБУ, які мають бути депоновані, для рекапіталізації вітчизняних банків у випадку виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю українських банків [6, с. 7]. Даний підхід є цілком правильним, проте серйозні зауваження викликає обсяг статутного капіталу. Незрозумілою є методика розрахунків та критерії надання даної допомоги вітчизняним банкам. Крім цього, даним автором абсолютно не вказані джерела формування статутного капіталу даної інституції.

Н. Бударіна аргументовано доводить необхідність створення національної системи фінансово-економічних індикаторів [2, с. 100], які носитимуть інформативний характер стосовно ймовірності виникнення кризових явищ у фінансово-економічній сфері. У даного дослідника відсутній ретельно розроблений алгоритм реагування на негативні сигнали системи фінансово-економічних індикаторів з боку держави та приватного сектору економіки. Неможливість адекватної реакції на ймовірні тенденції фактично зводить нанівець позитивний потенціал запропонованої системи «раннього оповіщення». Навіть за умови правильної оцінки індикаторів єдиним наслідком може стати поширення панічних настроїв, що фактично виступає мультиплікатором фінансових, а й відповідно соціально-економічних негараздів.

У. Владичин пропонує серед основних шляхів нейтралізації світової фінансової кризи проведення націоналізації банків; збільшення розміру гарантій повернення вкладів населення, що певною мірою відновлює довіру до стабільності фінансової системи; продаж банківських установ іноземним інвесторам, рефінансування центральних банків та отримання фінансової допомоги від Міжнародного валютного фонду та інших країн [3, с. 177]. Абсолютно правильні пропозиції даного автора перетворюються на свою протилеж-

ність у випадку їх переведення з теоретичної у практичну площину. Широкомасштабна націоналізація фінансово-кредитних установ у кінцевому підсумку лягає непомірним тягарем на пересічних платників податків. Виходить парадоксальна ситуація: у випадку позитивної кон'юнктури приватний сектор прагне незалежності й виступає проти будь-якого фінансування реального сектору економіки заради прибуткових вкладень у спекулятивні операції, проте у випадку погіршення ситуації держава (відповідно – платники податків) повинні розраховуватись за прорахунки топ-менеджерів і власників банків, які, як показує міжнародний і національний досвід, навіть під час суворих кризових часів продовжують отримувати премії та бонуси.

З. Гудзій передбачає використання кейнсіанських рецептів подолання циклічних впливів на національну економіку, перш за все широкомасштабні проекти, за рахунок державного бюджету в контексті проведення чемпіонату Європи з футболу в 2012 році [5]. Необхідно зазначити, що на сьогодні бюджетна система України, як зазначалося вище, не здатна самотужки забезпечити повноцінного фінансування пріоритетних програм і проєктів, відповідно на банківську систему України покладаються серйозні сподівання у зв'язку з достатньо коротким періодом відновлення даної ланки фінансової системи в порівнянні з іншими. «Кейнсіанські рецепти» мають поєднуватись з продуманою монетарною політикою на основі співпраці, в тому числі з приватними фінансово-кредитними установами.

Н. Батрименко закликає до розробки та впровадження ефективної стратегії взаємодії економічних інститутів України з міжнародними ринками капіталу як джерелами надходження новітніх банківських технологій та фінансових ресурсів [1, с. 463]. Завдання дослідників полягає не лише в ідентифікації проблеми та напрямів її вирішення, на даний момент особливої актуальності набуває сутнісне наповнення запропонованої стратегії взаємодії. Як бачимо з реальної практики входження іноземного капіталу в національний банківський сектор, даний процес не може бути охарактеризованим однозначно негативно або позитивно. Залежно від конкретної країни та інституційних особливостей регулювання банки з іноземними інвестиціями можуть сприяти як посиленню конкурентоспроможності національної банківської системи за рахунок запровадження нових продуктів і зниження середніх кредитних ставок, так і до консервування існуючої ситуації через спрямованість іноземних інвесторів виключно на короткострокову експлуатацію більш високих кредитних ставок на нових ринках у порівнянні з традиційними. Крім цього, суттєвою перешкодою виступає низький кредитний рейтинг України, високий рівень заборгованості як в абсолютному, так і у відносному виразі (на душу населення тощо). Стратегічним напрямом для України має стати переорієнтація із зовнішніх ринків позичкового капіталу на внутрішній.

Невирішені частини проблеми. Наявність окремих обґрунтованих пропозицій вітчизняних дослідників не вирішує необхідності розробки цілісної концепції трансформації банківської системи України в контексті світової фінансової кризи.

Метою статті є виявлення напрямів трансформації банківської системи України з урахуванням національної специфіки й міжнародного ефективного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Сучасна світова фінансова криза призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. В Україні протягом 2000-х років банки активно розвивали кредитування населення: іпотечні, авто, споживчі кредити за рахунок залучених з-за кордону коштів. Прискореними темпами збільшувалась частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі банків. До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати з-за кордону фінансові ресурси під 4–5% річних і продавати їх в Україні за 10–11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на строки 3–5 років, а видавалися – на 10–20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими за такими ж, а інколи й нижчими ставками.

В умовах коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми, а це були змушені зробити більшість банків, що постраждали від іпотечної кризи в США, українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності. По-перше, для повернення закордонних кредитів банки змушені були отримувати нові кредити за значно вищими ставками, а по-друге, нові залучені з-за кордону кошти теж стали значно дорожчими. В результаті ставки за іпотечними кредитами зросли на 5–7%, крім того, були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників.

Національний банк для запобігання можливій фінансовій кризі в Україні суттєво посилив вимоги до резервування за кредитними операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів. Наслідки фінансової кризи могли бути ще серйознішими, якби більшість великих українських банків не перебували у власності закордонних банків. Це дало їм змогу продовжувати залучати грошові ресурси з-за кордону, а також пропонувати кращі умови порівняно з іншими [6, с. 3–4].

Недоліком української банківської системи (як і національної фінансової системи в цілому) виступає надмірна доларизація фінансово-економічних процесів, у тому числі кредитних операцій. Наслідки фінансової кризи були б не настільки відчутні за умови здійснення трансакцій у національній валюті, що відповідно закріплено в українському законодавстві – Конституції України, Законі України «Про Національний банк України» тощо.

Суттєву роль у розгортанні фінансової кризи в Україні відіграла відсутність довіри до фінансово-кредитних установ. Найменші ознаки негарздів у банківській системі викликали паніку, яка автоматично перетворилася на ажіотажний попит на іноземну валюту, що, в свою чергу, виступило катализатором руйнівних процесів у реальному секторі економіки.

У провідних країнах світу ситуація відрізнялася. За першими кроками урядів щодо стабілізації фінансової системи відбувалися процеси підтримки домогосподарствами запропонованих програм відновлення. Наприклад, у Німеччині ре-

акція громадян на кризу була (з погляду середньостатистичного українця) дещо парадоксальною: люди почали нести гроші в банки в більших обсягах, ніж це було за часів економічного процвітання. В Україні – абсолютно зворотна ситуація. Люди просто не вірять українським банкам, вони часом не можуть зрозуміти логіку поведінки керівників української банківської системи, а тому починають побоюватися за свої особисті заощадження [8, с. 17]. Пояснення даної ситуації міститься у загальній недовірі населення до державних інститутів, які дискредитували себе своїми іноді відверто непрофесійними діями, численними не виконаними програмами. Можна стверджувати, що в Україні населення більше підпадає під панічні настрої у порівнянні з європейськими сусідами, проте на долю пострадянського простору припадало занадто багато не досить вдалим соціально-економічних і фінансово-економічних експериментів, то цілком слушною реакцією на будь-які зміни у середовищі є убезпечення власних активів шляхом їх виведення або переведення у більш стабільну валюту.

Серед основних заходів, які спрямовані на подолання наслідків фінансової кризи у більшості провідних країн світу, пропонуються: підвищення жорсткості регулювання банківської системи, обмеження бонусів фінансовим менеджерам, підтримка кредитоспроможності банківської системи шляхом купівлі державою цінних паперів банків, зниження центральними банками облікової ставки, девальвація національних валют з метою розвитку експорту [4, с. 51]. Не всі зазначені рецепти можуть бути ефективно використані в Україні через специфіку структури економіки. Наприклад, девальвація валюти з метою стимулювання експорту в наших умовах може мати негативні наслідки. Основні статті експорту припадають на сировину або на вироби з низьким рівнем обробки, попит на які не є суттєво еластичним щодо ціни. Незважаючи на відносне зниження ціни, обсяг експорту може не зрости. Крім цього, Україна критично залежно від імпорту навіть в окремих сегментах товарів повсякденного вжитку. Зростання цін, яке буде викликано девальвацією національної валюти, спричинить зниження купівельної спроможності населення та погіршення рівня добробуту.

Необхідно зазначити, що крім державних заходів в Україні відбувалися процеси консолідації банківського капіталу. Однак рівень капіталізації вітчизняних банків є недостатнім і неконкурентоспроможним, порівнюючи з банками країн ЄС. Це негативно впливає на їхню стійкість і надійність в умовах фінансової кризи. Починаючи з жовтня 2008 року в банківській системі України відбулося помітне зниження ліквідності ряду банків, яке носило системний характер і не могло не вплинути на результат діяльності вітчизняної банківської системи у цілому. Особливого загострення ситуація з ліквідністю банків набула в цей час у зв'язку з обмеженням доступу до фінансових ресурсів на зовнішніх ринках. Ряд вітчизняних банків втратили можливість рефінансування на зовнішніх ринках ресурсів.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За цих умов завдання ефективного аналізу та залучення банківських ресурсів на внутрішніх ринках є ключовим у діяльності банків. Очевидно, банкам необхідно свідомо в майбутньому жертвувати прибутковістю задля нарощення запасу міцності, що забезпечить їх стійкість в умовах загострення кризових явищ. Це допоможе вирішити проблему ліквідності – здатність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань, що залежить від збалансованості активів та пасивів, а також відповідності між термінами залучення пасивів та розміщення активів [7, с. 66].

Специфікою сучасного етапу розвитку світової економічної системи є відірваність фінансового капіталу від реально-го сектору економіки та існування його за власними законами саморозвитку. Банківський капітал (як і будь-яка інша форма підприємницького капіталу) прямує у сфери з найбільшою прибутковістю, яку надавали протягом тривалого періоду часу саме спекулятивні операції, що пов'язані з фінансовими інструментами.

Таку ситуацію деякою мірою компенсував фондовий ринок, який у більшості провідних країн світу перетворився на інституційну надбудову, своєрідного посередника між державою та вільним ринком. Навіть світовий гігант КНР поступово переходить від концепції управління соціально-економічними процесами у дуалізмі «державо-ринок» до нової парадигми «державо – інституції – ринок».

Тонке налаштування фондового ринку на національно-цивілізаційні основи окремих держав дозволяло тривалий час підтримати соціально-економічну систему в певній подібності збалансування, проте компенсаторний механізм не міг існувати вічно. При перших ознаках негараздів у спекулятивній сфері, реальний сектор економіки не витримав. Негативні наслідки поширювалися за ефектом мультиплікації.

Країнам периферії та напівпериферії (до яких належить Україна) про розвинений ринок доводиться поки що лише мріяти, проте навіть у таких умовах існують потужні інструменти стимулювання національної економіки. Наприклад, політичні банки КНР тривалий час за умови відсутності фондового ринку виконували функцію перерозподілу коштів у пріоритетні галузі та сфери економіки, надаючи пільгові кредити підприємствам (часто – густо на безоплатній основі).

В українських умовах даний досвід можливо трансформувати у вигляді створення Національного банку реконструкції та розвитку, який повинен надавати пільгові кредити саме реальному сектору економіки. На перший погляд це розкіш, яку Україна собі дозволити не може, проте, враховуючи потужні інтервенції у вигляді одержавлення та рекапіталізації банків, розробки державних програм фінансування незавершеного будівництва, дана альтернатива не виглядає вже дуже витратною та нереалістичною.

Висновки

Ураховуючи особливості соціально-економічної системи України, яка потребує подальших трансформацій у напрямі

формування конкурентоспроможної моделі співрозвитку, необхідно зазначити основні напрями трансформації банківської системи:

1) подовження мораторію на здійснення кредитних операцій із залученням іноземної валюти (крім операцій, які пов'язані з обслуговуванням експортно-імпортних операцій);

2) обмеження (у найкращому випадку повна заборона) надання кредитів для фінансування спекулятивних операцій (купівля-продаж іноземної валюти, операції на фондовому ринку);

3) запровадження національних банків розвитку для пільгового фінансування реального сектору економіки. Банківський капітал (як і будь-який підприємницький) спрямовується в галузі з найбільшою прибутковістю, що має два основні наслідки: а) основні ресурси спрямовуються в спекулятивні операції; б) реальний сектор змушений пропонувати інвестиційні проекти із завищеними показниками прибутковості, що у свою чергу обумовлює необхідність застосування «фінансових пірамід».

Перспективними для подальших досліджень виступають розробка економічних моделей визначення обсягів фінансування реального сектору економіки; алгоритм визначення пільгових процентних ставок у межах надання кредитів Національним банком реконструкції та розвитку.

Література

1. Батрименко В.В. Світова фінансова криза та ризики експансії транснаціонального банківського капіталу в умовах євроінтеграції / В.В. Батрименко // Вісник Донецького національного університету. – Сер. В: Економіка і право. – 2009. – №1. – С. 463–469.
2. Бударіна Н.О. Генеза економічних та фінансових криз та їх вплив на банківські системи світу / Н.О. Бударіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>. – С. 96–100.
3. Владичин У.В. Іноземне банківництво в умовах світової фінансової кризи / У.В. Владичин // Економіка і регіон. – №1 (20). – 2009. – С. 176–179.
4. Галушко О.С. Міжнародний рух капіталу та глобальна фінансова криза / О.С. Галушко Вісник економічної науки України. – 2009. – №1. – С. 51–55.
5. Гудзій З.З. Велика депресія 1929–1933. Фінансова криза 2008–2009. Висновки для України / З.З. Гудзій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Мельник С.І. Економічна безпека банків в умовах фінансової кризи / С.І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №2. – С. 1–9.
7. Олійник А.В. Світова фінансова криза та її вплив на розвиток банківської системи України у 2008 році / А.В. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №2. – Т. 1. – С. 62–66.
8. Фінансово-економічна криза в Україні: сучасні загрози та можливості їх подолання: Інтерв'ю Еріка Наймана, фінансового експерта, журналу «Економічний часопис-XXI» // Економічний часопис. – XXI. – 2009. – №5–6. – С. 17–18.